

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Nauka w służbie oświaty : swoistość dorobku naukowego Profesor Heleny Synowiec

Author: Krystyna Kleszczowa

Citation style: Kleszczowa Krystyna. (2014). Nauka w służbie oświaty : swoistość dorobku naukowego Profesor Heleny Synowiec. W: D. Krzyżyk, B. Niesporek-Szamburska (red.), "Językowe, literackie i kulturowe ścieżki edukacji polonistycznej (tradycja i współczesność) : księga jubileuszowa dedykowana Profesor Helenie Synowiec w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej" (S. 11-15). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Krystyna Kleszczowa

Nauka w służbie oświaty Swoistość dorobku naukowego Profesor Heleny Synowiec

Związek między nauką i ludzką praktyką różnie się układa. Są tacy pracownicy nauki, którzy wyznaczają sobie zadania badawcze, nie troszcząc się o ich powiązanie z praktyką (nie znaczy to oczywiście, że takie związki się nie zdarzają); ale są też tacy, których działalność naukowa wynika z obserwacji życia społecznego i potrzebom społecznym służy w sposób bezpośredni. Profesor Helena Synowiec należy do drugiej grupy uczonych. W centrum Jej zainteresowań pozostaje stan polskiej oświaty, z potrzeb dydaktyki wynikają kręgi naukowych poczynąń, to one inspirują zadania badawcze, one organizują siatkę zagadnień wartych analizy językoznawczej. Różnorodność i skomplikowany splot problemów badawczych nie dziwią, bo przecież stan oświaty uwarunkowany jest wieloma czynnikami. W takiej sytuacji przy wskazywaniu kręgów zainteresowań chodzi raczej o ich hierarchizowanie, a nie o wydzielanie czystej postaci któregośkolwiek z obszarów badawczych. Dodatkową trudność w próbie charakterystyki dokonań Jubilatki stanowi przenikanie się i krzyżowanie skrajności, o których wspominałam na początku — w Jej dorobku „czysta” lingwistyka splata się z praktyką dydaktyczną, ale i realizacja zadań z założenia nastawionych na praktykę naznaczona jest rysem osoby o dużej wiedzy lingwistycznej.

Specyfiką poczynąń naukowych Profesor Heleny Synowiec jest wiązanie problematyki dydaktycznej ze studiami nad dialektem śląskim, ten rys przewija się przez całą Jej twórczość naukową, choć z różnym nasileniem i z różnym nachyleniem. Czasami bywa to tylko jeden z elementów Jej naukowej obserwacji, czasami — główny

problem badawczy. Zasadniczym obszarem obserwacji jest słownictwo gwarowe, ale sięga też Jubilatka do poziomu fonetycznego, prozodycznego, morfologicznego i składniowego, charakteryzuje cechy systemowe, nie stroniąc od problematyki komunikacyjnej, przede wszystkim dotyczącej uczniów, a także nauczycieli, głównie polonistów, ale też nauczycieli innych przedmiotów. Ten profil badawczy w dużym stopniu wynika z własnych doświadczeń edukacyjnych. Jest Profesor Helena Synowiec Ślązaczką „z krwi i kości”, zna gwara śląską w sposób czynny, co więcej — Jej edukacja szkolna polegała na kształtowaniu umiejętności w posługiwaniu się dwoma kodami: gwarą oraz językiem ogólnopolskim. Jak mało kto ma świadomość kłopotów dzieci „dwukodowych” i jak mało kto potrafi radzić, jak przełamywać te problemy, ale także — jak korzystać ze znajomości gwary.

Problematyka śląskoznawcza pojawiła się już na etapie magisterskim. W 1973 roku uzyskała Jubilatka pierwszy stopień naukowy na podstawie dysertacji pt. *Cechy gwarowe w „Berach śmiesznych i uciésznych” Doroty Simonides*, pisanej pod kierunkiem Profesor Ireny Bajerowej. Nazwisko promotorki podaje nie bez powodu. Już na tym etapie miała Jubilatka sposobność poznania rzetelnego warsztatu naukowego. Umiejętności te przejawiają się w całej Jej twórczości. Należy Helena Synowiec do pracowników nauki, którzy podchodzą odpowiedzialnie do bazy materiałowej. Formułowane przez Nią hipotezy wymagają rzetelnych studiów statystycznych, a że te hipotezy są różnorakie, także materiał jest zbierany pod różnymi kątami, uwzględniającymi wiek i płeć ankietowanych, ich status społeczny, miejsce zamieszkania itd. Rzetelnie gromadzona baza materiałowa uwiarygodnia spostrzeżenia, a to sytuuje Helenę Synowiec w gronie lingwistów odpowiedzialnych, wiarygodnych, a także — oryginalnych. Oryginalnych, bo sposoby pozyskiwania materiału badawczego niejednokrotnie zaskakują nowatorstwem. Tu warto wspomnieć o publikacji *Śląskie czasopisma szkolne (1922–1939)* (1999), w której językową przeszłość regionu ilustruje autorka utrwalonym w czasopismach językiem dzieci i młodzieży, pokazując przenikanie dialektyzmów w ich polszczyźnie. W zdobywaniu informacji o śląszczyźnie sięga nawet do dawnych programów przygotowania zawodowego nauczycieli. O warsztacie naukowym Heleny Synowiec świadczy też doskonała orientacja w literaturze przedmiotu. Po tę sięga nieraz głęboko w przeszłość; wiadomo, że wartości zdobywczy naukowych nie można mierzyć czasem ich powstania — oryginalnej i wartościowej myśli naukowej upływ czasu nie szkodzi.

Stopień doktora nauk humanistycznych otrzymała Profesor Helena Synowiec w 1982 roku na podstawie rozprawy pt. *Rozwój u dzieci i młodzieży słownictwa nazywającego cechy osobowości*, napisanej pod kierunkiem Profesora Edwarda Polańskiego, Jej drugiego mistrza (recenzowali pracę Profesorowie: Maria Zarębina i Henryk Wróbel). I w tym miejscu warto podkreślić następny rys osobowości naukowej Jubilatki. Profesor Helena Synowiec bardzo dobrze mieści się w modnej dziś interdyscyplinarności, choć czyni to w sposób ostrożny i odpowiedzialny, szukając świadectw lingwistycznych, które poświadczają zdobycze innych dyscyplin naukowych (nie pretenduje do miana specjalistki z tychże dziedzin). I tak, w pracy doktorskiej sięga do psychologii, gdy trzeba uzasadnić nasilony przyrost słownictwa z pola cech osobowości w zasobie leksykalnym dzieci w przedziale 11.–12. roku życia. Tę obserwację językoznawczą interpretuje psychologia rozwojowa, właśnie w tym czasie dzieci są szczególnie zainteresowane życiem psychicznym, w tym okresie wzmacnia się rozwój procesów myślowych i emocjonalnych. Korzysta Profesor Helena Synowiec z obserwacji psychologów, ale też dostarcza im argumentów lingwistycznych. Taka wiedza pozwala Jej w odpowiedni sposób profilować wskazówki dydaktyczne; wszak nauczyciel winien w swej praktyce brać pod uwagę potrzeby i predyspozycje ucznia.

Publikacją w najwyrazistszy sposób wiążącą profil dydaktyczny z wiedzą śląskoznawczą jest monografia habilitacyjna pt. *Sprawność językowa uczniów w śląskim środowisku gwarowym. Problemy, badania, konsekwencje dydaktyczne* (1992). Tytuł bardzo dobrze hierarchizuje podejmowane zadania. Aby dojść do „konsekwencji dydaktycznych”, należało najpierw rozpoznać stan sprawności językowej uczniów. Swoje obserwacje opiera Helena Synowiec na szerokim materiale badawczym, umożliwiającym ocenę sprawności językowej uczniów ze środowiska gwarowego na wszystkich poziomach języka — fonologicznym, fleksyjnym, słotwórczym, składniowym. Dopiero rozpoznanie gruntu daje sposobność projektowania właściwych działań dydaktycznych, najbardziej odpowiednich dla ucznia środowiska śląskiego.

Jestem głęboko przekonana, że Profesor Helena Synowiec należy do czołowych znawców dialektu śląskiego, co więcej — należy do grona lingwistów wskazujących kulturotwórczą rolę śląszczyzny w kształtowaniu polskiej tożsamości narodowej. Tożsamość tę najbardziej postrzegamy, gdy sięgamy w przeszłość, wszak to właśnie tradycja kształtuje odrębność regionalną. I nie dziwi, że w pierwszej części swojej ostatniej monografii pt. *Śląska ojczyzna polszczyzna*

z perspektywy edukacyjnej (wybór zagadnień) (2013) sięga Jubilatka do czasów międzywojnia (do 1922 roku — wówczas Śląsk został połączony z Macierzą). Pokazuje, że już wtedy podejmowano próby kształtowania postawy ucznia wobec specyfiki regionu, zwracano uwagę na kulturowe wartości gwary śląskiej. Opisuje Helena Synowiec rolę szkolnictwa w kształtowaniu świadomości młodego pokolenia, pokazuje też zasługi pierwszej humanistycznej katowickiej uczelni — Wyższej Szkoły Pedagogicznej, to przecież na jej bazie powstał w 1968 roku Uniwersytet Śląski.

Twórczość publikacyjna Heleny Synowiec jest bogata i zróżnicowana. Na 212 pozycji przypadają 4 wymienione wcześniej monografie autorskie, 1 współautorska (*Dziecko w świecie języka*, 2004, przy współautorstwie Danuty Buli, Danuty Krzyżyk i Bernadety Niesporek-Szamburskiej); autorstwa Heleny Synowiec są 4 rozdziały w książkach zbiorowych. Wskazany dorobek dopełnia 159 artykułów, liczne recenzje, sprawozdania, podręczniki szkolne, prace popularnonaukowe, przewodniki dydaktyczne, także 2 współautorskie słowniki: pisany razem z Bożeną Częstką-Szymon i Krystyną Urban *Mały słownik terminów gramatycznych* (1996) oraz *Mały słownik gwary Górnego Śląska* (1999), opracowany wspólnie z Bożeną Częstką-Szymon oraz Jerzym Ludwigiem.

Oceniając wartość osiągnięć humanisty, dobrze jest przyjrzeć się przestrzeni, którą te dokonania obejmują. To prawda, że w swojej twórczości Profesor Helena Synowiec skupia się przede wszystkim na kwestiach dydaktycznych i komunikacyjnych dzieci i młodzieży Górnego Śląska. Rzadziej bierze też pod uwagę inne regiony śląskie, np. w monografii „profesorskiej” z 2013 roku omawia problemy edukacyjne w polskich szkołach zaolziańskich. Należy jednak mocno podkreślić, że Profesor Helena Synowiec profil śląskoznawczy mocno wpisuje w stan oświaty całego kraju, bierze udział w przemianach polskiej szkoły ostatniego ćwierćwiecza. Profesor Helena Synowiec należy do czołówki dydaktyków polonistów, o Jej pozycji dobitnie świadczy skład autorów, którzy biorą udział w niniejszym przedsięwzięciu dedykacyjnym, ale ponad wszystko — funkcje, jakie były i są Jej powierzane. Jest członkiem Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, w latach 2003–2011 przewodniczyła Helena Synowiec Komisji Dydaktycznej Rady Języka Polskiego, jest członkiem Koła Współpracowników Komisji Języka Religijnego (obecnie Zespołu Języka Religijnego) Rady Języka Polskiego; uczestniczy w pracach Komisji do Oceny Podręczników Szkolnych Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, jest rzeczoznawcą Ministerstwa Edukacji Narodowej do oceny językowej

podręczników szkolnych. O pozycji w polskiej nauce świadczy też członkostwo w radach naukowych czasopism polonistycznych: „Nowa Polszczyzna” (1998–2007); „Studia Logopaedica” (Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, od roku 2011); serii Język a Edukacja ukazującej się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Opolskiego (od roku 2012). Ona sama jest główną redaktorką ogólnopolskiego wydawnictwa ciągłego „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”. To dzięki Jej autorytetowi w życiu naukowym tak mocną pozycję ma Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej, którą kierowała w latach 2004–2012.

Skutecznym kierownikiem jednostki naukowej powinna być osoba obdarzona umiejętnością pracy w zespole. Warunek ten spełnia Profesor Helena Synowiec całkowicie. Sporo w Jej dorobku współautorskiego udziału, sporo też świadectw współpracy w realizacji projektów badawczych. W latach 2004–2007 kierowała projektem badawczym pt. *Badania nad komunikatywnością i funkcjami podręczników kształcenia językowego w zreformowanej szkole*, finansowanym przez Komitet Badań Naukowych; w latach 1997–2000 uczestniczyła w realizacji projektu KBN 1 H01D 004 13 pt. *Odstępstwa od normy językowej (błędy językowe) użytkowników języka a tendencje rozwojowe współczesnej polszczyzny*; w latach 2009–2012 współpracowała w realizacji projektu MNiSW nr N N104 175636 pt. *Wiedza o języku ojczystym we współczesnej szkole*.

Zarysowany tu w wielkim skrócie obraz naukowej sylwetki Profesor Heleny Synowiec winien być dopełniony choćby krótką charakterystyką Jej osobowości. Sile oddziaływania na środowisko sprzyja Jej postawa wobec kolegów starszych i młodszych, również wobec adeptów nauki i studentów. Jest Helena Synowiec (dla Jej bliskich — Helenka) osobą skromną, ciepłą, życzliwą, zrównoważoną, wyrozumiałą, tolerancyjną, choć stanowczą, gdy chodzi o wartości, które w Jej mniemaniu wymagają ochrony, „walkę” o te wartości podpira rzeczowymi argumentami, korzystając z wiedzy i własnego doświadczenia. Jest Helena Synowiec wychowanką Uniwersytetu Śląskiego, całe swoje życie zawodowe związała z tą jednostką naukową, należy do osób znanych i cenionych w polskim środowisku lingwistycznym, zwłaszcza w kręgu polonistów dydaktyków. Powiedzieć wręcz można — Profesor Helena Synowiec jest chlubną wizytówką Uniwersytetu Śląskiego.